

# A MAGYAR NYELV AZ EZREDFORDULÓN

*Az Anyanyelvtápolók Szövetsége és a Honismereti Szövetség közös levélben fordult a világ magyarságának olyan jeles személyiségeihez, akik íróként, művészként, tudósként, politikusként felelősek és felelősséget is éreznek nyelvünkért. Három kérdést tettünk föl nekik azzal a nem titkolt céllal, hogy válaszaikat lehetőségeinkhez mérten közzé is tesszük. Felkérésünknek több mint húsz megkérdezett készségesen eleget is tett. Közülük néhányan nem írásban küldték el válaszukat, hanem munkatársunkkal való személyes találkozás során, hangszalagra rögzítve mondták el véleményüket. Ez utóbbiakat az érintettek hozzájárulásával – sőt részben kérésükre –, bizonyos fokig az arányok kedvéért is, helyenként némileg megrövidítettük, fesszessé tettük.*

*Az Anyanyelvtápolók Szövetsége és a Honismereti Szövetség ezúton mond köszönetet mindazoknak, akik a felkérést elfogadták, és értékes válaszaikkal megtiszteltek bennünket, megtisztelték lapunkat.*

## A feltett kérdések:

1. Milyen közvetlen élményekből táplálkozik anyanyelvi tudata, anyanyelvéhez fűződő kapcsolata?
2. Ön szerint veszélyben van-e anyanyelvünk, és ha igen, mit kell tennünk védelmére?
3. Milyennek látja a harmadik évezred küszöbén az úgynevezett kis nyelvek és általában az anyanyelvek helyzetét és jövőjét?

## „... anyanyelvemet gyermekkorom óta mindegyik nyelvnél jobban szerettem...”

*Elnézésüket kérem a késésért, a terjedelmért és a három válasz között kialakult átszövődésért. Megtisztelő dolog anyanyelvünk ügyével foglalkozni amíg igazat mondhatunk, s amíg ehhez van reményünk is.*

*Köszönöm a türelmüket s azt, hogy erre vállalkoztak. Ha nem élne bennünk a meggyőződés, hogy „a határon belül”, ahol burkoltabb a veszély, de nagyobb a felelősség, igenis, van nemzeti közgondolkodás, átfogó közösségi erkölcs, akkor idekint a megmaradni akaróknak nem lenne mire számítanunk.*

Horgoson s a horgosi tanyavilágban, ahol elkezdődött gyermekkorom, csak a hatalom volt idegen nyelvű, de az csak idegen s annyi elég az anyanyelvtudat spontán kialakulásához, sőt a kisebbségin túl a kisebbsérendűségi helyzetből az anyanyelvi öntudat megfogalmazásához is.

1928–1940: jászági (apai) és szegedi (anyai) alapnyelv a nagycsaládban tömény archaikumok, egészséges nyelvhasználat idegenszerűségek nélkül, két tájnyelv – a három gyerek közül én anyámét tanultam meg. Nemzettudat, történelemtudat; a faluban magyar tagozaton magyarul egy szót sem tudó tanítónővel, tanítóval. Megszégyenülések, félelmek, zsarolások.

1941-től: Ismerkedés a magyar köznyelvvél, a helyes írással, a latin nyelvvel; a némettel már korábban is. A latin nagyon tetszik. A magyar grammatika is.

1945-től: Angol, francia, cigány, héber, olasz, eszperantó, arab, finn alapismeretek. Csak az orosz és a szerbet engedélyezik a magyaroknak. Az orosz megszeretem és megtanulom. A nagyanyámat másodszer is áttoloncolják. Széchenyinek minden munkáját elolvasom.

1949-től: (tanárképző) ismerkedés a magyar nyelv rendszerével, nyelvtörténet; kiábrándulás az irodalomtörténet-tanulásból, orszóból sem kapok már semmit. Néhány éves „eszperantista korszak”; „olasz korszak”.

1952-től: Tanítás és harc az anyanyelvű oktatásért, az anyanyelv egységéért és megtartásáért. Horgos, Szabadka.

1960-tól az Újvidéki Egyetemen (akkor még Belgrádhoz tartozott): Hangtan, szófajelmélet, mondattan, helyesírás. Egyetemen kívül: nyelvművelés a sajtóban és a szervezetben. Publicisztika a tanítás mellett (oktatásügyünk anyanyelvűsítése); két nyelv- művelő rovat. Nyelvészeti és nyelvművelő kapcsolatok az anyaországgal.

Az idegen nyelvek nagyon szeretnek: az anyanyelvemet gyermekkorom óta mindegyik nyelvnél jobban szerettem, de sohasem kisebbségi helyzete miatt (ami a mai napig is tart), nem szájalomból (noha erkölcsi felelősséget érte régóta érzek), hanem mert jólesik, hogy értem és érzem, s mert tetszik, ha valaki (odaát) szépen szól magyarul (tetszenek az egészséges magyar tájnyelvek is, főleg a szegedi s az észak-bácskai), és mert kezdettől fogva szeretem a költeményeket is. Miként anyámat, nagyapámat szerettem, a testvéreimet; s miként a gyerekeimet és unokáimat is mindenkinél jobban szeretem – anélkül, hogy ezt mástól is ne így várnám el, ne így látnám természetszerűnek és erkölcsileg rendben: szeretni azokat, akikért felelősséggel is tartozom. Miként mindig szerettem a diákjaimat negyvenhárom éven át, sőt ma is így gondolok rájuk. S ez nem fordít szembe más nyelvekkel, más családokkal, más diákokkal – sőt őket így könnyebb egyenértékűben fölfognom.

Ha magyar szót hallok, ma is összerezzenek, megfordulok (Pesten is, mert elfelejtem, hogy nem itthon vagyok). Élmény az, igazi, ha hallom, hogy szépen beszélnek (odaát): könnyedén, csiszoltan, természetesen, olyan spontán árnyaltsággal, amilyent itthon nem hallok (pedig ez a magyarság nem kevésbé érdemelne meg ezt a szépséget, hiszen itt egy-egy gyerek és felnőtt évente többet gyötrődik anyanyelve miatt és anyanyelvéért, mint odaát egy-egy falu. Élmény buszban, értekezleten, rádióban, sajtóban, verseskönyvekben, színpadon. Odaát. Mert ott megvannak az anyanyelv (a magyar köznyelv) természetes életföltételei. Itt az elhaláséi. De ámítjuk magunkat és egymást, hogy azonos a menetirány anyanyelvben, sőt hogy lépést is tartunk – bár nagyon nem így van.

Odaát is vannak anyanyelvi sötét foltok, jogos panaszok, de az más lapra tartozik. A népnyelvet másért szeretem, amikor természetes és fölszabadult. Főleg, ha az én „első anyanyelvem”-re emlékeztet, a szegedire.

Mint értelmiségi és nyelvész erkölcsileg is elkötelezve érzem magam, szellemileg is, de nemcsak a magyar nyelv ápolására (s ebben kellene szót értenünk sokunknak), hanem azok ügyének támogatására is, akiknek a határokon túl naponta meg kell küzdeniük anyanyelvük megtarthatásáért, sőt előbb még az elsajátításáért is. (Ez nem apró humánus föladat, hanem globális identitásharc az anyanyelvi és nemzeti hegemonizmus ellen mindenütt a peremmagyarságban, a kisebbségi nyelvközösségekben.)

Anyanyelvtudatom mégsem magyar, hanem egyetemes. Mindenki anyanyelvét jogosnak, elsődlegesnek tekintem, és minden anyanyelvi kisebbséget anyanyelvűségében kötelezően támogatandónak. Miként minden idegen nyelv őszintén gyönyörködtet, ha jól használják.

Veszélyben van-e anyanyelvünk? Az nem; arra odaát van, aki vigyáz; de az anyanyelvűségünk igen. Ezért nálunk nem a magyar nyelvet kell megvédeni, hanem az emberekben élő anyanyelvi készséget. Világszerte is, ahol nem szabad az emberek anyanyelvűsége – ha kurd, ha albán, ha cigány vagy zsidó, ha spanyol vagy magyar.

Egyaránt emberi jognak tartom az anyanyelvnek nemcsak a megtartását, hanem önkéntes föladását is, fölcserélését is. Ha valóban önkéntes.

Elemi dologban tévedünk sokszor. Aki a magyar nyelvet akarja ápolni, anyanyelvűségünket óvni és erősíteni, az ne a nyelvjárási elemeket vadássza, ne a suk-sükölés ellen hadakozzon, mert a magyar köznyelvben a tájnyelvi elemek jelenlétének semmi köze a nyelvromláshoz – sem Pesten, sem Bugacon, sem az egész Délvidéken.

Többségünkben mi, magyarok, kettős anyanyelven beszélünk, de egyik nyelv sem idegen: gyerekkorunktól többé-kevésbé megőriztük valamelyik táj népnyelvét, és többé-kevésbé (vagy: előbb-utóbb) anyanyelvi szinten elsajátítottuk a magyar köznyelvet. Ez utóbbi az, amit nem a tájnyelvektől kell óvni, hanem egyszerűen megtanulnunk, külön és jól – nem keverve bele idegen nyelvek rendszerbeli elemeit, mert azok kommunikációzavart okoznak, sőt meg is béníthatják az anyanyelvű kommunikációt. A magyar köznyelv megfelelő elsajátítása, megtartása és fejlesztése a legfontosabb dolgunk. Azoké, persze, akik közösségi szellemi kohézióként (tehát életképes szinten!) ezt meg akarják tenni. A nemzeti kisebbségek

anyanyelvvelme ma korántsem nyelvi kérdés pusztán, hanem elsősorban nemzetközi emberjogi kérdés, továbbá politikai, lélektani, szociolingvisztikai és társadalomerkölcsi küzdelem.

A sokarcú magyar fővárosban sokféleképpen beszélnek a magyar nyelvet, többféleképpen írják is országszerte. Gyönyörködve hallgatom, ha szép, ha játékos, ha pontos és komoly. De bárhol is üti meg a fülem, nem tetszik a pongyola zagyválás, a sorvadt, laza artikuláció – sem határon belül, sem határon túl. Nem tetszik a kabarek trágársága, ízléstelensége. (Nem is értem, miért vállal ilyen a Kossuth rádió a maga Kabaré-szeparéjában.) Szánalmas az ökögés, és meghökkentő, ha a nyegleséget divatos írók is terjesztik.

Nálunk, idekint, nagyobb gond anyanyelvűségünk csonkasága s az ebből eredő pongyolaság, bizonytalanság, találgató, akadozó mesterkéeltség, idegenszerű anyanyelvhasználat. Falun az emberek egymás között kevesebb idegenszerűséggel szólnak, és természetesen – a maguk tájnyelvén.

Az anyaországon kívüli magyarság nemzeti megmaradása nem elsősorban területi kérdés, noha közösségi anyanyelvűség nélkül teljesen esélytelen. Ezért közösségben történő megmaradásunk attól is függ, hogy gyorsan és többségében át tudunk-e térni, át fogunk-e térni a területben való gondolkodásról a nemzetben (emberekben: egyéneken és nyelvközösségben) való gondolkodásra.

Elősegíteni nemzeti megmaradásunkat mindenekelőtt azt jelenti, hogy művelődési, gazdasági, politikai és jogi eszközökkel hatékonyan kiállunk azért, hogy bárki is, aki a Kárpát-medence és a világ magyarságából (tehát a nemzetből), bárhol él is, ha akarja, elsajátíthassa anyanyelvét, mégpedig életképes szinten, s ott élhessen, ahol anyanyelvi készségét máris teljességében használja, megtarthatja, nemzeti egységünk szellemében tovább fejlesztheti, utódaira átviheti – magán- és közéleti szellemi szükségleteinek megfelelően. Úgy vélem, minden más csak morfiuminjekció a fájdalommentes, azaz védekezésmentes anyanyelvi és nemzeti elhalás biztosítására.

A második kérdés megválaszolásában mindenekelőtt azt kell világossá tennünk, hogy önmagában a magyar nyelv nem is létezik. Létezőnk mi, magyar anyanyelvű, rendkívül sokféle anyanyelvi helyzetben élő, széttagolt és szétszórt részei a magyar anyanyelvű nemzetnek, és létezik az anyaországi tömb.

A második kérdés tehát így pontosabb (úgy vélem): Veszélyben vannak-e anyanyelvükben a különböző körülmények között élő magyarok? És: itt és ott mit kellene tennünk anyanyelvi önvédelmünk hatékony támogatására? Kecskeméten, Pesten, Kolozsváron, Versecen, Sao Paolóban, Ottawában, Venezuelában, Dél-Afrikában, Székelykevéen, a horgosi tanyákon, a szétlőtt Szentlászlón stb. Mit kellene tennünk ott nekünk, a privilegizált értelmiségnek, a politikusoknak, az Európa Tanácsnak, az MVSZ-nek, az MTA-nak, a magyarországi művelődési miniszternek, egy sajátosan erre hivatott és erre privilegizált Anyanyelvi Konferenciának stb.? Természetesen: áltatás nélkül, üresjárat, hangzatos és költséges rendezvények nélkül – vagy sehogy. Mert az áltatás bűn a megtévesztett közösséggel szemben. Bűn a nemzeti és anyanyelvi kuruzslás.

A magyar nemzet ugyanis veszélyben van s általa a magyar nyelv is – vagy fordítva. Egysége nélkül nincs esélye megmaradni. Hosszabb távon még a határokon belül sem.

A határokon kívül: tovább morzsolódunk, itteni nyelvhasználatunk egyre életképtelenebb a kisebbség zömének ajkán, egyre idegenebb, egyre tisztóbb – ha vannak is elsődíjas szavalóink. Itteni nyelvoktatásunk 1945 óta rohamosan visszafejlődik, s az anyanyelvűségi tartalék kimerül, ugrásszerűen elhal az itteniek jelentős hányadának anyanyelvűsége.

A határon kívül többszörös veszélyben van anyanyelvűségünk. Itt Jugoszláviában anyanyelv tudatunkból elfojtották a nemzettudatot, s az anyanyelv tudat magától elhalt, mint az élet oxigén nélkül. Veszélyben van, mert a veszélyről még anyaországi nyelvész kuruzslók is igyekeznek elterelni a figyelmüket. S mert a sorvadás jugobolsevik hipnózis alatt történt fél évszázadon át.

Talán nincs is visszaút a megmaradás felé. Nem mintha nem lenne, hanem mert a magyarság zöme (a határ két oldalán) nem is meri akarni. Olyan hangos a többszólamú

megtévesztés. (Nem idézek belőle: a Kárpát-medencében ma már csak az nem tudja, aki nem akarja tudni...)

A világmagyarság diaszpórája szinte teljesen magára van hagyva, anyanyelvűsége pedig halálra ítéelve.

A határokon belül pedig a belső fölhígulás magyarságban, anyanyelvűségben, nemzet tudatban, s a nyelvhasználatban is. Noha a pozitív esélyek a modern korban óriásiak lehetnének. Anyanyelvűségünk fölhígulása zenében, műszaki életben, kommunikációban (közéletiben) mérsékelhető lenne, s közéletünk e tekintetben terelhető lenne célszerű irányba, kornak is, nemzetnek is megfelelően. Ha lenne, aki vagy ami összefogná a magyarságot az ésszerű jóban, a határ két oldalán – senki ellen, de a magyar közösség anyanyelvűségéért.

Lehet tehát a magyar nyelv egyidejűleg virágzó állapotban és agóniában – más-más tájon, más életföltételek mellett. Nemcsak lehet, hanem van is. Trianon óta évente sokan föladják anyanyelvüket. Ez lehet jogos és természetes. Emberi jog. De nemcsak nemzeti tragédia, hanem erkölcsi és emberi is, ha az jogtiprás következménye, vagyis ha egyetlen vagy százezer magyarnak (vagy nem magyarnak) tudatos és tartós, rejtett és nyílt hegemonizmussal veszik el anyanyelvét, bénítják meg nemzet tudatát.

Anyanyelvi és nemzeti önvédelemre most esélyünk is nagyobb lenne, mint az elmúlt 75 év alatt bármikor: a nemzet és Európa (de a világ is) érettebb erre. Ehhez kell nekünk a helyzetismeret, nem pedig az ezredvég közeledte miatt. (Pusztán önvédelmünkre ugyanis nem támaszkodhatunk, még ha szépen hangzana is.) A bolsevizmus tudatformáló és tudatbénító uralma megbukott ugyan, és hatalma is megszűnőben van, de Kelet-Európa még nem heverte ki ezt a történelmi kórt. A demokráciák és a demokratizálódás közeledésével azonban a magyarság, széttagozottságában és széthullottságában is, ma már képes lehetne jobban megfogalmazni önvédelmi koncepcióját az érettebb Európa és a történelmi narkóizistól mentesebb Nyugat számára. De remélhetőleg a többségi peremállamok számára is nagyobb eséllyel.

Ebben a jogos önvédelemben a nemzet értelmezése más ma már. Az így végzett fölmérés várható pluralizmusa csak előnyére válhat az akciónak. Az anyanyelvi és nemzeti megmaradás vagy nemzetközi ügyévé válik, vagy lehetetlenné.

Idegen hegemonisztikus hatalom alatt nem kisebbségi mártírokra van szükségünk, sem az anyaország meddő áldozatvállalására, hanem mindenekelőtt a nemzetközi nyilvánosság informáltságára, a többségi nemzetek demokratizációjára, demokratikus párbeszédére és a kölcsönös (kisebbségi-többségi) érdekeltség fölismerésére nemzeti kisebbség, anyaország, többségi nemzetek és Európa között.

Az anyanyelvi helyzet fölmérését így látom értelmezendőnek: a világban bárhol is élő magyar nemzetrészek elsajátíthatják-e életképes szinten, használhatják-e életképes szinten és megtarthatják-e (közösségként, utódaikban is) életképes szinten az anyanyelvüket.

Anyanyelvűségünk veszélyeztetettségének várható képe azonban három szemponton túl sok egyébtől is függ: Úgy vélem, ebből bármilyen stratégiát szűrünk is le, a „sokszólamú” fölmérésből, a teendők minden lánccszemét a főnti elven kellene megalkotni, megfogalmazni.

Magyar vonatkozásban valóban logikus, ha anyanyelvünk jövőjében sorskérdést látunk (de számos nemzet és nyelv esetében is így van ez), és ennek tudatában vizsgáljuk és gondoljuk a magyarság egyéni és közösségi anyanyelvi készségének és teljes anyanyelvűségének életföltételeit. Továbbá, ha a három régió (anyaországi magyarság, peremmagyarság és a diaszpóra világmagyarsága) anyanyelvi helyzetét folyamatosan szemmel tartjuk, régióként külön is, az eredményét pedig egyeztetjük az anyaországban, megfelelő szakfölgügyelettel. Sőt a teendők végrehajtásához is közmagyar szakfölgügyelet lenne célszerű.

A régiókon belül az alrégiók anyanyelvi életföltételei annyira hasonlóak, hogy (a belső eltérések tudtával) jó föl ismerésük és megfelelő gondozásuk így esélyesebb. Még a három főrégió ügyének rendszeres összehangolása is elengedhetetlen, jöllehet ezek jellege, lehetőségei, eszközei még inkább eltérőek.

Anyanyelvünk gondozásában fontos lenne, hogy a helyi többség és a magyarság anyanyelvének kontrasztivitásait módszeresen ismertessék az oktatás minden szintjén (magyar-

szerb, magyar–ruszin, magyar–szlovák, magyar–román, magyar–német összevetéssel). Más területeken is hasonlóan: magyar–angol, magyar–spanyol stb. összevetésére gondolok.

A rendezett kontrasztivitás főbb területeit ebben látom: grammatika (alaktan, szintaxis), jelentéstan (poliszémia, szinonímia), szókészlettan (homonimák, paronimák, homoszémák), frazeológia (szóvonzatok, szólások), hangtan (hangállomány, artikuláció, tartam, hangsúly).

A nyelvhasználatban lehetséges (létrehozandó) alkalmak:

– anyaországi táboroztatás (mindig anyaországiakkal vegyes elhelyezésben: a spontán nyelvtanulás végett;

– szakembercserék (bemondók, lektorok, újságírók, tanárok, orvosok, színészek, jogászok);

– vendégszereplések, ifjúsági kapcsolatok;

– nemzeti keretű versenyek minden tantárgyból, minden régióból;

– könyvtájékoztatás, könyvterjesztés;

– anyaországi továbbképzés (szakonként);

– anyaországi kongresszusok, szakértekezletek nemzeti részvétellel (a nyugati szórvány nélkül nincsen nemzeti részvétel!).

Jók a már meglévő szakemberkapcsolataink az anyaországgal és a peremmagyarsággal, de megközelítőleg sem elegendők – még a jelenlegi lehetőségekhez képest sem. Az ifjúsági kapcsolatokban előfordul pl., hogy a délvidékieket (stb.) külön „gettó”-ban helyezik el a táboroztatásokon, ahelyett, hogy anyaországiakkal és erdélyiekkel teljesen elkevernék őket. (Viszont még rosszabb a helyzet itthon: a délvidéki táboroztatásokban fanatikus jugómagyar elzárkózást látok, jugómagyar gettót – a programjukban is, annak színvonalában is – s nem vesélytelen dilettantizmust, mintha éppen segíteni akarnának a sorsnak az anyanyelvi és érzelmi elszakadásban!)

Az anyaországi szervezett és hagyományos nyelvapolás alaposágát, átfogó jellegét és intenzitását a Délvidék kismértékben sem közelíti meg, noha a szükségletnek az felelne meg, ha ez fordítva lenne. Magyarországon ugyanis (magyar nyelvi vonatkozásban, persze) még elfogadható az a nézet is, valamennyire, hogy a negatív nyelvi fejlemények egy része „öntisztulás”-sal megszűnik a nyilvános nyelvhasználatban. (Magam is hiszek ebben.) A tömbmagyar nyelvterület ott mégiscsak „folyam”, ha nem is óceán, mint az angol és a spanyol nyelvterület. De ez az öntisztulás a peremen teljesen esélytelen.

Remélhető, sőt tapasztalható is, hogy a homogén magyar közösségben hatékony marad a nyelvapolás, sőt a művelt réteg spontán nyelvhasználata és a tömegtájékoztatás is viszonylag egészséges és színvonalas. Így pl. még vidéken sem válhat dominánssá az ugyancsak divatos ökögés és nyegleség, sem a kabarék közönségessége és trágársága.

Nálunk komoly gondot okoz a rejtettebb idegenszerűség és a szemléletbeli zavar. Mondatszerkezetbeli bomlás, alaktani abszurdumok, az idegen közsavak tudálékos és szerbes halmozása, hamis tekintélye, a szóinfláció és a jelentésdevalválódás, az árnyalásképtelenség. Továbbá az itthoni tévé és rádió még nem tudta, talán nem is törekedett elérni, hogy a falusi emberek, elsősorban a földművesréteg természetesen, otthoni (ép) nyelvhasználatával szöjjon mikrofonba, fölszabadultan, annak tudatában, hogy otthon tisztább magyarsággal beszél (nem akarva is) a maga tájnyelvét, mint a riporter a magyar köznyelvét, mesterségének eszközét. Mert, sajnos, az a tévhit, nyelveszménytelenség honosodott meg, hogy a riporter és a riportalany jobban fél, sőt irtózik a legkisebb nyelvjárásiasságtól, mint a valóban aggasztó, burjánzó anyanyelvi provincializmustól, melyben domináns elem az idegenszerűség és a pongyolaság, valamint a mesterkéltég.

A határ mindkét oldalán célszerű lenne díjazni anyanyelvhasználatuk alapján a hivatásos beszélőket (bemondót, színészt, tanárt, újságírórt...), akár a legmagasabb társadalmi elismeréssel is.

Az anyanyelvek mai helyzetéről és jövőjéről valóban célszerű lenne külön is szólnunk. Főleg, ha eljutnánk odáig, hogy „anyanyelv”-en mindenki anyanyelvét értjük – s ha eljutnánk odáig, hogy ha egyrésztől biztosítjuk az anyanyelv fontosságának megfelelő életfeltételeket, akkor a többségi hatalmak képviselői ne vitassák újra a kisebbségek anyanyelvi igényeit, jogát, és ne tekintsek a saját (állami) belügyüknek a hatalmuk alá rendelt kisebbségi közösség

anyanyelvi (szuverén) problémáit. Tudom, a kilátást a kívánsággal gyakran összetévesztjük; de a nemzeti megmaradás szándéka nem ábránd, hanem akarás és remény. S ezért el kell jutnunk odáig, hogy az anyanyelv helyzetéről, igényeiről szuverén joggal maga a kisebbség nyilatkozhasson a többségi és a nemzetközi nyilvánosság előtt, és róla elsősorban maga dönthessen – nemzetközi garanciával. Amíg ugyanis van nemzeti hegemonizmus, nemzeti elnyomás, addig a többségi hatalom garanciája csak nemzetközi ellenőrzéssel és szankcióval érdemel figyelmet és hitelt.

Minden anyanyelv védelme nagyon is fölfogható kölcsönös érdekeknek – persze, nem kizárva a piacgazdálkodás szempontjait, de nem is megrekedve annak szárnalmas szintjén. Ha ugyanis tudományos alapon közeledünk a kérdéshez, nyilvánvalóvá válik minden anyanyelv sajátos egyéni és sajátos kollektív értéke és értékhalmozó, értékmegőrző szellemi kohéziója egy-egy nyelvközösségben. Minden más, idegen nyelvvel, a világnyelvvel szemben is. Számos egy-nemzetű anyanyelv él, mint amilyen a magyar, a lengyel, a svéd, a finn, az észt, a japán, az albán, az olasz, a litván stb. Ezekre ez különösen érvényes.

Az anyanyelvnek az említett természetes adottsága önkéntelenül is időszerűvé teszi azt a tapasztalatot, hogy a XXI. századnak – éppen korszerű összegyűjtő és megőrző lehetőségei és eszközei révén – nagyon is érdekében fog állni (ha az értelem fogja irányítani), hogy a kis nyelveket is tanulmányozza, gondozza és fejlessze is. Amin, persze, ismét egy-egy nyelvközösség egyedeinek anyanyelvi készségét értjük.

Tehát nem a dialektológiai kutatások mögött néha tapasztalható pusztá konzerváló, öncélú regisztrálásra gondolok, hanem az élő nyelvek életképes működésének fönntartására, emberi, szellemi és nemzetközi értékeire és szerepére.

Nem kétlem pl. az ún. univerzálék esetleges fölismerésének tudományos értékét, de az anyanyelv általános kategóriáját még igen kevésbé ismerjük, azaz rengetek anyanyelvet még nem ismerünk (ha abból indulunk ki, hogy nincsenek fontos és nem fontos anyanyelvek). Az viszont nem csupán föltételezés, hogy a kis nyelvek között évezredek múltúak is élnek.

Mihelyt az anyanyelvi hegemonizmus mai sokarcú áramlatait a világ humanizmusa és racionális ereje megfékezi vagy legalább nyilvánosan leleplezi, a világhatalmaknak és –szervezeteknek is érdekükben állhat a kisebb emberi közösségeknek a támogatása is, hogy azok megtarthassák anyanyelvűségüket életképes szinten.

Identitásában a kisebbségi egyén és közösség több oldalról is veszélyeztetve\* van: anyanyelvszemléletében, anyanyelvtudatának vállalásában, szociális talponmaradásában. Ha megfelelő közösségi és nemzetközi támogatást idejében nem kap anyanyelvi önvédelméhez, el is veszíti anyanyelvét és anyanyelvűségét, sőt sokan már az első nemzedékben elveszítik nemzeti identitásukat is.

Az anyanyelv, persze, nem minden, még a világnyelv sem. De – úgy vélem – a modern kor emberének mindkettő kell. Önmagában egyik sem töltheti meg kellő tartalommal a világ szellemi, lelki és érzelmi életét, még a tudományt sem. Kellenek nemes versenyben álló nyelvek és kultúrák, kell ez a sokarcú, sokszínű összefogás.

A világnyelv nemcsak termel és tárol értékeket, hanem közvetít és terjeszt is. S elősegíti a kapcsolatteremtést, konvergálja az egyirányú törekvéseket. A nemzetközi szervezetek ereje ma is óriási, de sokszorta több lehetne, ha elsősorban azt a célt szolgálhatná, amelyek erre alkalmas.

A három régió teendőiből: (1) átfogóan, hatékonyan és tervszerűen (azaz nem elitszerűen, látszatként), (2) ezer szálon...

- oktatási rendszerek anyanyelvűsítése
- átmeneti pozitív megoldások
- kézikönyvek, kapcsolatteremtés, információ
- anyaországi táboroztatás, tanulás, egyéb kapcsolatok révén anyanyelvi vérkeringés és együttfejlődés
- anyaországi tévéműsor a helybeli mellett
- továbbképzés odaát
- mai nemzettudat

*Dr. Ágoston Mihály*